

УДК 811.161.2.09"188"І.Франко.08:82-193.3=111Шекспір.03

СОНЕТИ В. ШЕКСПІРА У РАННІХ ПЕРЕКЛАДАХ І. ФРАНКА: ТВОРЧА ІСТОРІЯ, ЗАСОБИ МОВНО-СТИЛІСТИЧНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ

Вікторія СІРУК

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Інститут філології та журналістики,
кафедра української літератури,
вул. В. Винниченка, 30а, Луцьк, Україна, 43010,
e-mail: vika_siruk@mail.ru*

З'ясовано факти з біографії Івана Франка, обставини, за яких створювалися ранні поетичні переклади сонетів Вільяма Шекспіра. Упродовж 1880–1882 років Іван Франко переклав 14, 28, 76 і 143 сонети. Це час роздумів, усвідомлення свого призначення. Мотив смутку, подекуди зневіри у сонетах Вільяма Шекспіра виявилися суголосними із настроями юного Івана Франка.

Ключові слова: сонет, дослівний переклад, образ, метафора, катрен, рима.

Українська Шекспіріана дотепер привертає увагу багатьох перекладачів і науковців. Як відомо, Іван Франко першим в Україні переклав 12 сонетів Вільяма Шекспіра. «Митець звернувся до лірики тоді, – як стверджує Роксолана Зорівчак, – коли вона цінувалися не так високо як тепер. Лише в XIX ст. до неї, до її бароковості придивилися пильніше і оцінили сповна» [5]. Прикметні риси Франкових перекладів сонетів В. Шекспіра – логічність думки, влучність вислову, багатство лексики. Однак при перекладах завжди виникають певні труднощі. Святослав Гординський слушно стверджував, що структури англійської й української мов різняться: «Слова англійські коротші, здебільша одно-двоскладові, тоді як їх українські відповідники довші нераз на два-три склади. З цього погляду інші слов'янські мови дають при перекладах куди менше труду, ніж українська» [2, с. 415]. Отже, підсумував дослідник, перекладачеві важко знайти адекватні одно-двоскладові українські слова, він змушений зовсім перебудувати речення, конденсувати зміст та передавати його іншими словами, пропускаючи менш важливі, особливо епітети. Саме тому С. Гординський покритикував перший повний переклад усіх сонетів В. Шекспіра, який виконав Ігор Костецький. Перекладач у своїх намаганнях наблизити англійську та українську мови, послуговувався архаїзмами (хлань, щерть, зчп, враг та ін.), усіченими формами прикметників (вбог, загребуш, зіпсут та ін.). На думку С. Гординського, таке «барокизування» сонетів не виправдане і утруднює сприйняття поетичного тексту [2, с. 415].

У другій половині XIX століття труднощі при перекладах виникали через

невиробленість тогочасних мовних норм (наприклад, у перекладах І. Франко уживав *враги* – вороги, *друзи* – друзі, *уходить* – відповідає, подібний, *се* – це, *кожда* – кожна, *обіймила* – обійняла, *замісто* – замість, *оден* – один, *най* – нехай; *клевета* – наклеп, неправда та ін.). Щоб твір був доступним якомога ширшим верствам народу (адже переклади, як зауважила Р. Зорівчак, були зроблені передусім з просвітницьких спонукань [5]), І. Франко намагався органічно передати їхній зміст засобами української мови. На переконання М. Шаповалової, письменник прагнув «відтворити світ образів кожного сонета, його мелодію, ритміку, створюючи своїм перекладом такий же настрій, який створює оригінал» [15, с. 57].

Про майстерність І. Франка-перекладача писали М. Зимомря [3], Р. Зорівчак [4; 5], О. Лучук [7], Н. Сергеева [9], М. Шаповалова [15] та ін. Однак увагу дослідників привернули 29, 30, 31, 66, 96, 130 сонети, тобто ті, які він перекладав упродовж 1901–1907 років. Але не менш вдалим є і ранні Франкові переклади англійського автора, окрім того, особливими були й обставини, за яких створювалися ці поетичні взірці перекладу. Сонети В. Шекспіра (хоч і писалися упродовж багатьох років) – це цілісний твір, а не збірка віршів на окремі теми. Загальною темою усього сонетарію (як цього вимагала традиція жанру) є двоїстість любовного почуття автора. Як зазначив Дмитро Павличко, це «драма душі, яка розвивається не за наперед заданим замислом, а за імпровізаційною здатністю людської долі» [16, с. 8].

Чотири чистові автографи Франкових перекладів датуються 1880, 1882 роками. Це **14** («З небесних зір не вмію я читати...»), **28** («І як же щастя знов мені зазнати...»), **76** («Чом бідний так на новину мій спів...»), **143** («Як господиня дбала без упину...») сонети. Як зазначила М. Шаповалова, в одному зі своїх листів до редактора «Зорі» О. Партицького І. Франко запропонував надрукувати ці переклади в «Зорі». О. Партицький з присланих йому перекладів надрукував лише один 76-й сонет 1884 року. Останні вперше надрукував 1924 року М. Возняк у його праці «До початків співробітництва Івана Франка в “Зорі”» [15, с. 55].

Цей період у житті І. Франка був складний: щоб уникнути чергового арешту, злигоднів, у березні 1880 року він вирушив зі Львова до Березова на репетиторство до сина заможного чоловіка. У Коломій І. Франко зустрівся з Ольгою Рошкевич, яка після першого ув'язнення поета, приневолена обставинами, вийшла заміж за священника В. Озаркевича, з Лолина переїхала у село Белелую Снятинського повіту. «Зривати з тобою – тяжко мені, не можу. Хиба лише в тім разі зможу, як ти напишеш, що ти того хочеш, тобі того треба, що вно тобі принесе хосен. Тоді певно зірву і навіть не відпишу. А писати тобі – умисне, щоби ти мене зненавидів, – що я другого сильно полюбила, так се буде лож, і ти такій бесіді сам не повіриш... Я би свого життя не жалувала віддати за те, аби лишень тобі знов повернути супокій, веселість, лехкість твою. Та що робити? Не журися, не гризися, – то світ такий дурний, а жите таке коротке...», – писала О. Рошкевич 21 грудня 1879 року до І. Франка [6, с. 29]. Їхня зустріч, як стверджує дослідник біографії І. Франка Роман Горак, тривала три дні – з 1 по 3 березня 1880 року у Коломій [1, с. 48]. «З лехким серцем попросалася с тобою другої днини, надіючись що незабаром знов побачимося і пробудемо разом довше ніж перший раз», – йдеться у листі

Ольги від 8 березня 1880 року [6, с. 43]. Однак зустрічей більше не було. Дорогою до Березова І. Франка заарештували жандарми. Про той час, який І. Франко провів у коломиїській тюрмі, відомо дуже мало. Слідство тривало до середини травня, час тягнувся довго. Про свій депресивний стан він висповідається у віршах «Чи олово важке пливе у моїх жилах...», «Вій вітре горою...», «Непереглядною юрбою», баладі «Правдивая казка», які згодом умістять у циклах «Скорбні пісні», «Нічні думи» збірки «З вершин і низин» 1893 року видання: «Так важко, звільна хвиль, годин і днів / Повзуть безбарвні, непроглядні стада! / І дух у тілі, бачиться, зомлів, / Мов в купелі пливач відважний ослабів / І тисне к дну його лінивих хвиль громада» [14, т. 1, с. 40–51].

Як спостеріг Р. Горак, поступово з творів зникає мотив розчарування, смутку, туги. Основною темою віршів, написаних поетом з 1 по 6 квітня, стає ідея оновлення життя, перемоги нового над старим. Твір «Semperidem» («Все той самий»), написаний 3 квітня 1880 року, став програмою дій нового покоління: «Против рожна перти, / Против хвиль плисти, / Сміло аж до смерти / Хрест важкий нести!» [14, т. 1, с. 54]. Поміж віршами суто громадянської тематики помітна й інтимна лірика, яка згодом увійде до циклу «Картка любові» (1878–1880) збірки «З вершин і низин», – драматичне розгортання взаємин ліричного героя з коханою («Зближаєсь час, і з серцем, б'ючим в груди...»), «Плив яструб в лазуревім морі...», «Від того дня вже другий рік минув», «І ти лукавила зо мною», «Я не лукавила з тобою...») [14, т. 1, с. 84–87].

Після звільнення І. Франко під наглядом жандарма пішки вирушив до Нагуєвичів. Докори вітчима, повернення до Коломиї, тиждень голоду, пропасниці, чекання смерті. А ще – написання оповідання «На дні». Два місяці одужання у Березові і два роки важкої селянської праці у Нагуєвичах. Це час роздумів, усвідомлення свого призначення. Він, як і Андрій Темера, головний герой оповідання «На дні», розмірковує над своїм становищем, згадує кохану: «І далі приходять йому на думку послідне звидання з нею, вже замужньою, от тепер, учора, нині рано! Їх розмови, їх радість, перемішана з горем і жалем, усе те пече його, мучить, давить до землі. А прецінь він був щасливий, ох, який щасливий! Бо в ті хвилі він почув, що його давня любов не вистигла, не завмерла, а жиє, палає, як давно, панує над його мислями, як давно, держить за поводи всі його бажання і жадоби, як давно... Правда, він тепер десять раз глибше почув свою страту; рана, загоєна вже з часом потроху, тепер відновилася, кров, утишена горем та недугою, знов розігрілася; але що з того! З давньою любов'ю він почув у собі й давню силу, давню охоту до праці, до боротьби за волю...» [14, т. 15, с. 137]. І. Франко, як і його персонаж, перебуває на роздоріжжі – повернутися до коханої жінки чи віддати усі сили на працю заради народного добра: «І знов ходить Андрій по казні, і знов думає. Думає про Ганю, про її життя з чоловіком, як вона в своїх листах йому описувала, думає про своє одиноцтво на світі, про своє обезсилення через утрату коханої людини. Та ні, набігає думка, веселіша думка: Ні, я не одинокий! Є в мене товариші, щирі, сердечні, гаряче перейняті тою ж думкою, що і я. Вони й допоможуть у потребі, і порадять, і розважать! Та все-таки...» [14, т. 15, с. 142–143]. Андрій Темера – благородна, інтелігентна людина з добрими поривами душі, однак «зайва» людина у суспільстві. Такі гинули або фізично, або ж морально. Автобіографізм оповідання обривається у фінальній сцені:

смерть героя сприймається як початок нового життя. У цей важкий 1880 рік І. Франко написав «Ой що в полі за димове?». У поезії «Моя любов» присягнув Україні у вічній любові та вірності. У Нагуєвичах працював над двома повістями: «Борислав сміється» і «Захар Беркут». Організація часописів, формування суспільної думки, літературні справи – ось коло його майбутніх зацікавлень. Про особисте щастя думати було не пора. Саме у 1880–1882 роках він, хоч і за мізерну платню, писав для «Зорі», пропонував свої праці, у тому числі й переклади сонетів В. Шекспіра, які стали прекрасними поетичними перлинами. Як спостеріг М. Стріха, 1882 рік без перебільшення можна назвати етапним у розвитку українського перекладу. Цього року у Львові вийшов друком перший том «Шекспірових творів», які переклав Пантелеймон Куліш (містив три п'єси – «Отелло», «Троїл та Крессіда», та «Комедія помилок»). Майже одночасно у Києві вийшов «Гамлет» у перекладі Михайла Старицького.

Хоча 14-й сонет («*З небесних зір не вмію я читати...*») В. Шекспіра присвячений юнакові (в англійській мові прикметники не мають родових ознак і неможливо визначити, другові чи подрузі присвячені твори, тому найчастіше Шекспірову лірику сприймають і перекладають як таку, де представлені взаємини між чоловіком і жінкою), І. Франко звернувся до образу коханої, зважаючи на їхню вимушену розлуку, короткочасну зустріч, ув'язнення, хворобу, важку працю на селі, а ще – сум і тугу. У вірші ліричний герой роздумує над швидкоплинністю життя, над тим, який спадок залишає по собі людина, чи можна визначити, що стане минулим, а що вічним? Два катрени вказують на усі небезпеки життя, а незнання людиною своєї подальшої долі робить її вразливою перед світом. І вочевидь поет шкодує, що він не астролог, щоб передбачити хвороби, війни, долі царів, природні катаклізми. Істину, правду про світ ліричний герой прочитав в очах коханої. Широко розплющені очі, «очі душі» здатні бачити те, чого не зауважують у звичайних ситуаціях і обставинах. Час, який забирає молодість, знищує красу, наближує людину до смерті, може бути подоланий біологічною силою, закладеною в людині: «*Коли ти синові все лишиш у наслідді, / То житиме краса і правда в світі; / А як не лишиш, то напевно пророкую, / Що враз з тобою і краса, і правда згасне*» [14, т. 12, с. 339]. Нащадки, нові покоління – ось один із вічних засобів людської перемоги над смертю. Примхи природи, хвороби, війни, які розв'язують царі, – усе ніщо порівняно з жагою людства до життя, із прагненням приборкати час і смерть. Такий життєствердний пафос суголосний культові гармонійної особистості епохи Відродження. Щоб «краса і правда», «краса й істина» існували далі, не повинен змовкати голос Любові. Жіночі очі, які яскріють небесним вогнем, у віршах В. Шекспіра сусідять із «красою», «правдою» і «мистецтвом», коментує Марія Габлевич [16, с. 224]. Вони – джерело знань, якими живе і живиться світ, бо з них – з дзеркала душі, освітленої коханням, – починається самопізнання душі. Дзеркало сяючих жіночих очей висвітлює насамперед душу закоханого чоловіка, і він добачає у тому самовіддзеркаленні власну душевну красу, таланти, щирість, вірність. Пізнання любові з очей-зірок – це шлях до пізнання (knowledge) краси не тільки зовнішньої, а й внутрішньої, це осягнення мистецтва (art), здатного відтворити цю гармонійну, природну красу видимого і невидимого світу. Вдивлятися в очі-сузір'я, щоб пізнати істину – це особливий образ.

Зір пов'язаний із розумом: бачити означає розуміти. Той, хто позбавлений розуміння, втрачає зір намарно. Очевидно, особливий, вибірувальний зір, таємне бачення при-таманні небагатьом.

Переклад 14 сонета віртуозний. І. Франко зберіг ключові образи, не порушив смислові акценти, але змінив деякі форми іменників, дієслів, побудову речень, щоб втрапити у ритм 5-стопного ямба. Наприклад, у висловлюванні (*I have Astronomy*) йдеться про прикладну астрономію – астрологію, яка вважалася «наукою наук» (і водночас мистецтвом) у середньовіччі. Ренесансні гуманісти вже іронічно ставилися до цього мистецтва «читання з зірок» (*I read suchart*). І. Франко переклав: «*проте астро-лог я, хоч про феверальні дні*». Очевидно, що англійське (*seasons' quality* – якість пори року, сезон) спонукало письменника до перероблення на «*феверальні дні*». Можливо, письменник спостеріг, що в морозному місяці лютому найяскравіші зорі? І. Франко ігнорує шекспірівський образ – розкладати долю на хвилини (*Nor can I fortune to brief minute stell*) – не вмю долю розкласти по хвилинах, передбачити до деталей. Однак персоніфіковані «хвилини» (*pointing to each his thunder, rain and wind*) письменник переробив відповідно до українських реалій, більш зрозумілих образних зорових картин: «*чи завтрашній день полю / дощ принесе чи бурю або град*» [14, т. 12, с. 339]. Поет увів образ *поля* як топосу, який є невід'ємною частиною життя українців, джерелом існування, ареалу, який має свою історію, оспіваний у піснях. Окрім того, І. Франко унікав дослівного перекладу (*constant stars* – незмінні зірки). Згідно із Птолемеєвою системою, зорі вважалися прикріпленими до небесної тверді, а саме небо оберталось. Багатозначність *truth* у контексті любові звужується до «вірності», «незмінності почуттів», значення підкріплюється образом «незмінності очей-зір». Ліричний герой Франкового перекладу вичитує правду не із постійних очей-зірок, а із «*сузір'я ясного*». Англійське *thrive* – процвітати, І. Франко вважав за потрібне перекласти «*житиме*» («*житиме краса і правда в світі*»). Це додає життєствердного пафосу, навіть афористичності художньому висловлюванню. Перекладач зберіг форму сонета, любовної лірики, однак не «шекспірівську», а «петрарківську» – два катрени, і два тривірші. Як відомо, в англійській мові немає правильного чергування жіночих і чоловічих рим, однак у першому і другому катренах письменник чергує чоловічі (*дні – дорожні; град – розізнять*) і жіночі (*читати – провіщати; полю–долю*) рими. Римування кільцеве.

28-й сонет В. Шекспіра («І як же щастя знов мені зазнати...») М. Габлевич вважає продовженням 27-го. Після піднесеного, оптимістичного послання Юнакові-Любові сонет дивує різкою зміною настрою. У 1592 році магістрат закрив лондонські театри через чуму. Як писав І. Франко, тільки тоді «Шекспір, свобідний від своїх театральних обов'язків, міг вибратися в подорож до Італії ... Тій подорожі ... завдячував Шекспір виробленню надзвичайної сили, ясності та гармонійності в його поетичнім таланті, що допомогли йому від 1595 протягом дальшого десятиліття сотворити ряд незрівнянних архітворів драматичної штуки» [14, т. 12, с. 346]. Саме тому нічна «проща» до юнака – це мандрівка-праця розуму й душі, метою якої є задум або текст чергового твору [16, с. 238]. Очевидно, що й І. Франко зазнав такого внутрішнього боріння, коли напружено працюють розум і душа, а прикрі обставини не сприяють творчості. Р. Горак

навів уривок із листа І. Франка, який він написав у серпні 1882 року: «Поганеньке тут моє життя... раз у раз робота, котра вбиває мислі і томить мене так, що годі відтак зібратися з силою до якої-небудь духової праці. Так і чую, що моя “письменська снага” щезає, що мені чимраз трудніше приходить що-небудь написати, що чимраз менше речей удається. У мене тут багато позачинаного, а ще більше позадуманого – та що, ні часу, ні сили кінчити. А тут ще й недостача хоч скільки-небудь оживляючого товариства, недостача всього, що будить у чоловіці думки і дає які-небудь враження, одностайне, вправді худоб’яче життя. А паче всього цілковита безнадійність на те, що в будущім воно б могло бути як-небудь інакше» [1, с. 246]. У листі Ольги до І. Франка від 5 вересня 1882 року підтверджується прикре становище І. Франка на селі: «Щосте мусли робити в поли і пасти коні в слотні дни. Якого враження дізнала я учувши то, не потребу казати. Так, так, чи Вам що ліпшого не могло припасти на долю?» [6, с. 46].

28-й сонет В. Шекспіра суголосний стану невизначеності, розмірковувань над подальшою долею, який переживав І. Франко. «*І як же щастя знов мені зазнати*», – риторично запитує ліричний герой. Удень – важка праця, уночі – неспокій, тривога, сум: «*Коли враги відвічні, ніч і день, / Зв’язались, щоб в’ялить мене стражданням; / День працюю, ніч сумом і риданням, / І труд мій час розділює лишень?*» [14, т. 12, с. 339]. У Нагуевичах сільська праця виснажує, забирає час: «...цілими днями то коні пасти, то коло сіна, то в ліс, вечором у нас не світиться, то й лягай спати, а хоч би й світилося, то чоловік змучений, як сто чортів, – а все-таки я часом урву хоч настільки часу, щоб написати яку-небудь статейку або прочитати дещо» [1, с. 246]. І. Франкові на той час виповнилося 26 років, однак у вірші «Не забудь», датованому червнем 1882 року, проступає розпука, гірке передбачення своєї долі: «Злотих снів, тихих втіх, / Щирих сліз і любови, / Чистих поривів всіх / Не встидайсь, не губи! / Бо минуть – далі труд / В самоті і глуші, / Мозолі наростуть / На руках і душі...» [14, т. 1, с. 49].

Переклад 28 сонета напрочуд точний, однак не позбавлений авторської образності. Письменник замінив *oppression, oppressed* – гніт, гнітити, на *муки, мучить*. Це синонімічні слова, але «гніт» в українській мові вживається на позначення тиску, тягаря, того, що морально пригнічує, викликає страждання, болісне почуття [13, с. 201]. «Мука» – це страждання, зумовлені фізичними болями, духовними переживаннями, це щось болюче, тяжке, нестерпне. Якщо від гніту можна позбавитися, то від духовних переживань – ні. Муки довготривалі, і від того ще страшніші. Не випадково ж виник фразеологізм – Танталові муки – нестерпні муки, страждання, спричинені спогляданням бажаної мети та усвідомленням неможливості її досягти.

Англійське *consent shake hands to tortureme* дослівно перекладається так – «у згоді потискають руки один одного для моїх тортур». І. Франко образно передав «змову» дня і ночі – «*зв’язались, щоб в’ялить мене стражданням*». «В’ялить» – означає потроху відбирати сили, виснажувати, мучити, доводити до хвороби, завдавати горя [13, с. 175]. Від таких мук людина стає малорухливою, байдужою, слабне, її серце немов завмирає. Деякі слова І. Франко змінив. Так *bright* означає яскравий, ясний. В І. Франка – гарний. Ідеться про день, а тому епітети *яскравий, ясний* були б очевидними. А коли ліричний герой улесливо промовляє до нього, то звертається «*який ти гарний*».

Змін зазнали деякі словосполучення. Так англійською *when clouds doth the heaven* (коли хмари перекривають небо) фраза у перекладі І. Франка переінакшена «*як стане хмарний*» (ідеться про день), *gild'st* (золотити) – «*освітиш*». Цікаво, що ні І. Франко, ні Д. Павличко, який переклав усі сонети В. Шекспіра, не використали епітет *the swart complexion'd night* (смаглявошока ніч). Натомість, для підсилення читацького враження про страждання ліричного героя І. Франко додав слово *не спинить* («*та кождий день мій біль довжить, не спинить, / І кожда ніч його ще тяжчим чинить*»). Гірке усвідомлення і пророкування собі довготривалого болю, який нічим не можна зупинити, заперечує загальноприйнятту думку про те, що час заліковує усі рани. У сонеті – *but day doth daily draw my sorrows longer* дослівно «день щодня продовжує мої печалі». Очевидно, за шкалою емоційної напруги біль – це щось сильніше, гостріше, триваліше за печаль, тому цей образ у перекладі І. Франка зазнав змін. Письменник не відступає від форми шекспірівського сонета, але послуговується не чотиристопним, а п'ятистопним ямбом.

Переклад 76 сонета («*Чом бідний так на новину мій спів...*») датований 1882 роком, як уже зазначалося, друкований у «Зорі» 1884 року. У цей час І. Франко переживав сумніви, розчарування, роздумував над подальшими орієнтирами у творчості: чи потребує особисте, інтимне, сповідальне інкрустацій: вишуканих епітетів, порівнянь, метафор. І. Франко обрав для перекладу саме той сонет В. Шекспіра, ліричний герой якого подібний до нього, уражений любовною недугою: «*Чом бідний так на новину мій спів, / Не строїтья відмінно все для моди? / Чом я не силуюсь, як іншим се уходить – / Пишних, надутих добирати слів?*» [14, т. 12, с. 342]. Для влучності вислову перекладач змінив словосполучення *why is my verse so barren of new pride* (чому мій вірш настільки неродючий, неплодний як новий предмет гордощів або оздоба, блиск, велич) – «*чом бідний так на новину мій спів*». Д. Павличко цей рядок переклав так: «чому ж мій вірш не сяє новизною» [16, с. 91]. Далі І. Франко точніше передав зміст двох наступних рядків: *why with the time do I not glanceaside to new found methods and to compounds strange* (чому з часом я не глянув у бік нових складних способів, дивних поєднань слів) – «*Чом я не силуюсь, як іншим се уходить – / Пишних, надутих добирати слів*». У Д. Павличка більш довільно, але поетично: «*Чом користуюсь формою одною / І римою, котру не я відкрив?*» [16, с. 91]. І. Франко напрочуд влучно переклав *quickchange* (перепади) – «*мода*». Перепади, зміни – це і є недовготривале панування в суспільстві певних смаків, що виявляються переважно у зовнішніх формах. І. Франко змінив слово *invention* (фантазія) на образ *мислі*, яка «*одіння носить, просте і щоденне*». Він доречний і влучний при перекладі на українську, адже фантазія не може бути одноманітною, а думка (думка, ідея) може бути простою, доступною, повторюватись у багатьох творах, а не химерною, приблизною, коли йдеться про справжнє мистецтво. Тому фантазія не може бути у відомій одежі (*in a noted weed*). Д. Павличко цей рядок перекладав більш довільно: «*Чом я пишу, стосуючи не нові, / А знані форми – про одне і те ж*». Натомість 11 рядок Д. Павличко перекладав дослівно: «*Старі слова по-новому вдягаю*» [16, с. 91] (*all my best is dressing old word new*). І. Франко ж «*в старі слова ввесь дух свій*» вклав. Дух – вагомий мислеобраз у творчості І. Франка: творча енергія, особливе внутрішнє психічне життя людини, що спонукає до дії, ширше – запораука

людського поступу. Відповідно до цього, переклади – це і є той синтез внутрішнього психічного світу із настроями, переживаннями, почуттями, творчою наснагою перекладача і трансформованої творчої енергії письменника. Старим словам давати нове життя – ось надзавдання перекладача. Узагалі письменник творчо опрацював ті теми, які раніше уже опанували його попередники, але індивідуалізував свій текст, привніс щось нове.

Цікаво, що І. Франко чомусь уникнув слова *love* (любов) в останніх двох рядках, натомість завуальовав, приховав це почуття, і вдався до перифраза: *“Тобі даю, що вже твоє здавен”* [14, т. 12, с. 342]. Коли зважати на те, що поезія була надрукована в «Зорі», то це міг бути прихований тайнопис між закоханими. Можливо, письменник не хотів компрометувати О. Рощкевич, яка на той час була заміжня, а він, як уже зазначалося, гостро пережив розірвання стосунків з нею. І. Франко змінив шекспірівську форму сонета на петрарківську, причому два тривірші мають жіночу, а наступний терцет – чоловічу риму.

Переклад 143 сонета (*«Як господиня дбала без утину...»*) точний щодо викладу поетичної думки. Чому саме цей сонет І. Франко обрав для перекладу? Ймовірно через те, що образи дбайливої господині, дитини, курчатка для українського читача упізнавані, зрозумілі, щонайточніше передають почуття смутку ліричного героя: *«Як господиня дбала без утину / Слідить курчатко, що втекло від хати, / Свою на землю посадить дитину, / Сама ж курчатка побіжить шукати»* [14, т. 12, с. 344]. Саме цей сонет сподобався І. Франкові своєю оригінальністю. У ньому поет порівнював свою кохану (яка байдуже ставиться до прохань ліричного героя, а прагне того, хто тікає від неї) з господинею, яка посадила на землю дитину і, не звертаючи уваги на її плач, марно ганяється за курчам.

Англійське *whilst ther neglected child holds her in chase cries to catch her whose busy care is bent* (тим часом як її занедбана дитина біжить, плаче, щоб зловити її, але турбота її за іншим) І. Франко перекодував і для жвавості образної картини увів риторичні звертання, оклики, які відсутні у шекспірівському сонеті: *«А тим часом дитя кричить і плаче / І все за нею кличе: “Мамо, мамо!”; “А я, дитя, зову тебе з сльозами: / “Вернись до мене, як мету свою осягнеш!”»* [14, т. 12, с. 344]. Д. Павличко не вибудовував поетичного діалогу, але передав не менш зворушливу картину: *«Дитина в сльози, й також поспіша / За мамою в ловитві-біганині»* [16, с. 159]. Натомість у висновку-синтезі Д. Павличко ретельніше переклав 13 і 14 рядки: *So will prayt hatt houmay sthavethy will / If thou turn back, and my loudcryig still* (*«Як втишиш плач мій, я в мольбі впаду, / Щоб вдовольнила ти свою жаду»*) [16, с. 159]. Дослівно – я молитимусь, щоб ти мала те, чого хотіла (воліла, веліла), / якщо ти повернешся, мій голосний плач втишиш. І. Франко уник слова «молитимусь», проте замінив біблійним образом матері з дитиною на руках. У цей час письменник захоплювався соціалістичними ідеями, марксизмом. Очевидно, це і зумовило таку творчу інтерпретацію 13 і 14 рядків: *«І втихне плач мій, сліз джерело висхне, / Як мати к серцю дитячко притисне»* [14, т. 12, с. 344]. «Сліз джерело висхне» – така метафора покликана підсилити враження читача, розкрити усю щирість стосунків між чоловіком і жінкою, коли він прагне опіки, довірливого слова,

ласки, того, що дарує мати (*І поцілуй, і будь мені замісто мами!*). Сльоза – продукт печалі, зворушення, її не можна уявити поза обличчям, без якого сльоза не має свого, хай і хвилинного тривання. Сльозі, як усмішці, потрібні очі, де вона народжується, зблискує, потрібне обличчя, яким вона поспішає пробігти, аби зникнути, перестати існувати. Це найуживаніший образ у творах усної народної творчості. Ще у давнину казали: «Ніщо так швидко не висихає, як сльоза». «Життя сльози – коротке, а тому цей момент увічнюють у своїх творах митці – у слові, барвах, музиці, дереві, мармурі, склі», – констатував Андрій Содомора [10, с. 95]. Метафора «джерело сліз» у поезії В. Шекспіра й у перекладі І. Франка символізують безмежну печаль, тугу. Як уже зазначалося, І. Франко хоч і повернувся у Нагуєвичі після арешту, але вітчим і його дружина не змогли забезпечити того затишку, родинного тепла, якого прагнув юнак.

Іван Франко розглядав сонети В. Шекспіра як ліричні твори, в яких знайшли своє відображення переживання поета. Тому письменник вдавався до перекладу тих сонетів, у яких, на його думку, оспіване кохання поета й образ його коханої. У своїх перекладах Шекспірових сонетів І. Франко поєднав точність і близькість стилю, лексики до оригіналу з вільним поетичним висловом, вірші вражають досконалістю, прозорим викладом думки. Хоча у перекладах і відчутний український колорит, але він не має нічого спільного з навмисною архаїзацією чи штучним етнографізмом. І. Франко розумів, що мистецтво перекладу потребує великої майстерності, адже дуже часто зміна ритму, невдала заміна одного образу іншим і навіть збільшення кількості рядків приводять до того, що переклад не передає всіх особливостей оригіналу. Однак він зумів донести переживання близького йому письменника (В. Шекспіра) у найдоступнішій формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горак Р. Іван Франко. Кн. п'ята. Не пора! / Роман Горак, Ярослав Гнатів. – Львів, 2005. – 426 с.
2. Гординський С. Шекспірові сонети в українських перекладах / С. Гординський // На переломі епох. – Львів, 2004. – С. 415–419.
3. Зимомря М. Світло шекспірового сонетарію / Микола Зимомря // Зерна: Літ.-мистецький альм. українців Європи. – Париж ; Львів ; Цвікау. – 1998. – Чис. 4/5. – С. 144–148.
4. Зорівчак Р. Політико-культурологічна концепція Івана Франка: переклад в Україні як націєтворчий чинник / Р. Зорівчак // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – Т. 1. – С. 1010–1025.
5. Зорівчак Р. Шекспіріана Івана Франка / Р. Зорівчак // Каменяр. – 2012. – № 4.
6. Лук'янович Д. Листування Івана Франка з Ольгою Рощкевич / Д. Лук'янович // Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник шостий. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – С. 5–48.
7. Лучук О. «Венецький купець» Вільяма Шекспіра в інтерпретації Івана Франка в історії української Шекспіріани / Ольга Лучук // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнар. наук. конф. – Львів : Світ, 1998. – С. 813–820.
8. Паламарчук Л. Зображення людських почуттів у сонетах В. Шекспіра. Переклади сонетів Шекспіра / Л. Паламарчук // Заруб. література. – 2007. – Верес. (Чис. 36). – С. 12–14.

9. *Сергеева Н.* Сонети В. Шекспіра у перекладі Івана Франка / Н. Сергеева // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – Т. 1. – С. 1056–1060.
10. *Содомора А.* Наодинці зі словом / А. Содомора. – Львів: Літопис, 1999. – 476 с.
11. *Стріха М.* Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – Київ: Факт-Нашчас, 2006. – 344 с.
12. *Стріха М.* Шекспір безмежний / М. Стріха // Улюблені англійські вірші та навколо них / пер. і упоряд. М. Стріха. – Київ, 2003. – С. 87–106.
13. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Харків: Школа, 2008. – 1008 с.
14. *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. / Іван Франко. – Київ: Наукова думка, 1976–1986.
15. *Шаповалова М.* Про Франкові переклади Шекспіра / М. Шаповалова // Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник другий. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1949. – С. 49–62.
16. *Шекспір В.* Сонети / В. Шекспір; пер. Д. Павличка, коментарі М. Габлевич. – Львів: Літопис, 1998. – 366 с.

*Стаття надійшла до редколегії 23.01.2017
Прийнята до друку 15.02.2017*

SHAKESPEARE'S SONNETS IN EARLY TRANSLATIONS BY IVAN FRANKO: CREATIVE HISTORY, MEANS OF LINGUISTIC AND STYLISTIC EQUIVALENCE

Viktorija SIRUK

*Lesia Ukrainka Eastern European National University,
Institute of Philology and Journalism,
Ukrainian Literature Department,
30a, Vynnychenko Str., Lutsk, 43010, Ukraine,
e-mail: vika_siruk@mail.ru*

In the paper the facts of Ivan Franko's biography, the circumstances under which early poetic translations of Shakespeare's sonnets were created, are investigated. In 1880–1882 Ivan Franko translated 14th, 28th, 76th and 143rd sonnets. It was the time of reflection and destination awareness. The motives of sorrow, sometimes disbelief in Shakespeare's sonnets were in unison with the sentiments of young Franko. Nowadays Ukrainian Shakespeareana attracts attention of many translators and scholars. As it's known, Ivan Franko was the first in Ukraine who translated 12 sonnets by William Shakespeare. The main features of Franko's translations of sonnets by Shakespeare are consistency of view, accuracy of statement, the richness of vocabulary. However, there are always some difficulties during the process of translation. The main reason is that structures of Ukrainian and English languages are different. But Franko did his best to express the content by using the means of Ukrainian language. A lot of scholars wrote about Franko's skills in art of translation (Zymomyra, Zorivchak, Luchuk, Sergejeva, Shapovalova etc). Ivan Franko concentrated on Shakespeare's sonnets where poet's love and image of his beloved are glorified.

Keywords: sonnet, literal translation, image, metaphor, quatrain, rhyme.